

COSMOGONIE BIBLICĂ ÎN IMAGINARUL POETIC NEOMODERNIST (NICHITA STĂNESCU, IOAN ALEXANDRU, DANIEL TURCEA)

Daniela VARVARA

Dr., Școala Gimnazială „Gheorghe Lazăr”, Corbu, Constanța
danivarvara@yahoo.com

Literatura este depozitară a mitului, un mod de captare și de transmitere a lui - a Sacrului și a eternului instaurat prin el și perpetuat în timpul istoric. Pe de altă parte, temele mitice continuă, așa cum afirma Mircea Eliade, „să se repete în zonele obscure ale psihicului”(Eliade 2010), putând fi identificate în literatură și sub formă latentă, pe structurile lor construindu-se diverse scenarii – variante ale mitului, scheme narative ce încorporează diferite mitologeme (implicând, sau nu intenționalitatea autorului).

Și mitul, și literatura operează cu elemente ale imaginarii antropologic (imagine, simbol, arhetip, temă, motiv, personaj), deși cu tipuri diferite de viziune. Mit, simbol, imagine sunt elemente comune imaginarii religioase și celei poetice; metafora, alegoria, simbolul - de asemenea elemente comune limbajului biblic și celui poetic (cu diferențele amintite anterior). Eliade, care și-a construit întregul sistem narativ al prozei pe o antropologie religioasă având în prim plan trăirea Sacrului prin gesturi mitice și prin ritualuri, afirma într-o convorbire cu Claude-Henri Rocquet din 1978 (Eliade 2007) că literatura este fiica mitologiei și îi moștenește funcțiile (funcția salvatoare, sau aceea de a povesti ceea ce s-a întâmplat semnificativ în lume, funcția de exemplaritate etc). De asemenea, vorbește despre o relație de continuitate între mit, legendă, epopee și literatură modernă. Prin extindere, putem afirma că poezia este fiică a mitului pe care îl relevă, sau îl transcrie, fie și parțial, sau pe care îl folosește ca punct genezic pe care construiește propria imagistică. Nucleul poetic este concentrat în jurul imaginii, metaforei, simbolului și mitului (elementele enumerate pot constitui o „scară” spre miezul poetic).

Poezia poate fi văzută ca o manifestare vie a mitului, o recitare pe cale intuitivă a istoriei sacre primordiale, a creației și a mântuirii biblice, a întemeierii în Divin. Pe de altă parte, poezia are capacitatea de a ajunge prin ea însăși la mister, la substratul simbolului pe care îl încorporează, asemenea mitului și vieții religioase. Poezia, prin capacitatea de a accede la universalitățile limbii, la concepte arhaic-universale, la „lumea ce gândea în basme și vorbea în poezie”, așa cum scria Eminescu, reface instinctiv legătura cu timpurile primordiale, cu generația născută în Lumină, perpetuându-i temeiurile și chiar înnodând „amintirea” umanității ca specie întemeietoare prin numirea de la Început.

Propunem, în cele ce urmează, o scurtă analiză a imaginarii poetice neomoderniste din perspectiva mitului biblic al Creației. Ne vom opri, prin mitaliză și analiză semantico-textuală a unor texte poetice, doar la trei autori ai generației amintite: Nichita Stănescu, Ioan Alexandru și Daniel Turcea, în creația cărora pot fi decelate miteme ale cosmogoniei.

Structura dinamică a acestui mit încorporează câteva motive, dintre care cel mai important – asupra căruia ne vom opri cu precădere- este cel al creației *ex nihilo*- prin cuvânt.

1. Nichita Stănescu: poezia în căutarea Logosului original. Izotopia literii primare

Întreaga creație lirică a lui Nichita Stănescu stă sub semnul căutării dramatice a Logosului original și poate fi citită ca o tânjire la statutul de sferă, de perfecțiune, de armonie deplină și eternă pe axa om – cuvânt - univers.

Cosmogonia nichitastănesciană are ca punct de plecare Logosul – rostirea făuritoare de lumi, asemenea concepției biblice, conform căreia lumea a luat naștere la cuvântul divin: „Să fie lumină!” („Fiat lux!”)– și a fost lumină; „...să fie o întindere de ape...!” – și a fost o întindere de ape...” (*Geneza 1*). „Născut dintr-un cuvânt îmi duc înțelesul...” afirmă instanța poetică nichitastănesciană.

La poetul șaizecist, identificăm izotopia literei primare subscrisă cosmogenezei prin cuvânt. A – „litera borțoasă de toate literele”, sau Aleph – „punctul din care se vede sensul întregului” reprezintă „placenta maternă/ nedezipită încă de cuvântul pe care-l strig” - *Creionul plin de sânge*, în *Epica Magna* (Stănescu 1985), cuvântul-germene al existenței. Starea originară este cea a contopirii ființei cu verbul-matrice, afirmând deci o ființare logocentrică. Iar cântecul existențial din *Sensul iubirii* și *O viziune a sentimentelor* exprimă starea edenică a ființării în cuvânt, a exprimării întocmai a sentimentelor prin vorbire, stare exprimată elegiac apoi în poemul *Enghidu* și în volumul *11 elegii*.

Refăcând momentul genezic, limbajul poetic e capabil să cuprindă cosmosul cu o vocală, așa cum putem citi în poemul *Spre Andromeda* - din al doilea volum – *O viziune a sentimentelor* (1964): „Deasupra sunt planetele. Le poți atinge și tu./ cumva./ cu o vocală, cu o singură vocală,/ cu A”. Era o stare de grație, din moment ce iubita este invitată să privească nașterea cuvântului de pe buzele îndrăgostitului, iar acesta se substituie astfel, Creatorului: „Uită-te cu un colț de sprânceană/ cum iau naștere cuvintele de pe buzele mele”.

Poetul e chemat să descifreze înțelesul ascuns dincolo de cuvinte în „alfabetul” universului („O, de-aș putea să descifrez aceste stranii alfabete!”), asemenea misticilor cabaliști care căutau să descifreze silabele-germeni, ori simbolistica literelor și a cifrelor. De aceea, poate, literei A – *alpha*, *aleph* – litera genezică - îi va închina un *Peon*, iar în *Descrierea lui A* din *Epica Magna* (1978) va trece în revistă atributele acestei litere: „gând cu ancoră – A”, „templu al cuvântului – A”, „steaua cuvântului- A”, „trup al gândirii”, „luptă care naște înțeles”.

A – *alpha*, *aleph* este litera-geneză, logosul care naște lumi și înțelesuri, asemenea corpusculului luminii ce înmagazinează energii atomice, este Cuvântul de Început, acel „fiat!” al Facerii, Logosul, geneza limbajului. Aleph – mai mult decât semnul primului sunet din alfabetul ebraic- este denumirea ezoterică a Divinității, deci punctul care încorporează și în același timp transcende mundanul, sensul, realitatea; „placenta maternă”, „punctul gânditor explodat” (ca în *Creionul plin de sânge* din volumul *Epica Magna*).

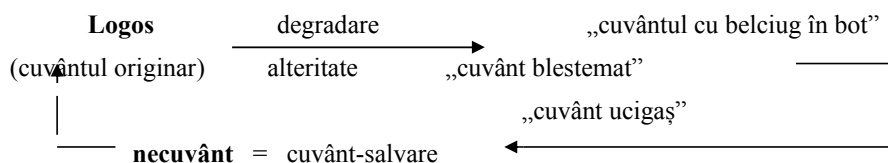
La Creație omului i s-a încredințat mandatul numirii obiectelor, între semnificat și semnificant existând o armonie perfectă: „...și orice nume pe care-l dădea omul fiecărei viețuitoare, acela-i era numele” – *Geneza 3, 19*. Deci însul a fost înzestrat cu logos, cu un cuvânt capabil să exprime întocmai realitatea. Creația presupunea o ființare logocentrică – așa indică și volumele de debut ale titularului generației ‘60. Numai că, de la pierderea stării de grație, numirea aduce cu sine o luptă, o permanentă tensiune între semn și sens. Lupta lui Iacob cu îngerul va lua o turnură inversă celei cunoscute din *Biblie*: dacă patriarhul Vechiului Testament s-a luptat cu îngerul pentru a fi binecuvântat prin schimbarea numelui (luptă încheiată cu o victorie, Iacob devenind Israel), poetul nu acceptă tocmai acest lucru, pentru că, în viziunea sa, doar numele pare să exprime ideea de *eu* (*Numai numelui meu nu-i spun tu*). În opinia Ștefaniei Mincu, acest al treilea poem din *Necuvintele* este o încercare de delimitare între „eu” și „tu”, prezentând „alterarea ce domnește în haosul vorbirii în privința instanțelor” (Mincu 1991). Ceea ce câștigă în această luptă Iacob – instanța emitentă - este apartenența (sau identitatea) propriului nume la Cuvântul suprem: „Te-ai luptat cu însuși cuvântul/ și l-ai învins!” – este răspunsul îngerului. „Numele să fie însuși cuvântul? ...” este interogația retorică a instanței poetice.

Cuvântul este demascat ca un semn vid, ce și-a pierdut funcția primordială, ca un cuvânt pervertit ce își așteaptă mântuirea. Iar aceasta vine tocmai prin întoarcerea la origini, la acea stare adamică a limbajului, la *logosul* genezic, transpus în poezia lui Nichita Stănescu prin *necuvânt*.

Pentru întemeietorul unei mitologii originale a cuvântului, o dezîndumnezeire (sau desacralizare prin absență) are loc pe axa antropos - logos - cosmos, căci deși este născut prin

cuvânt, „îmi duc înțelesul într-o pustietate divină”. Lumea este cuprinsă într-o carte, iar poetul – creator de cosmos – „prăbușit și mândru” este chiar ipostaza unui înger desacralizat (v. *Îngerul cu o carte în mâini*). Lumea căzută din starea originară de grație devine o *hieroglifă*, un text îninteligibil pentru omul modern căzut și el din timpul mitic al întemeierii: „o, de-aș putea să descifrez aceste stranii alfabete!”. În fața acestui univers devenit „încuiat” prin pierderea „cheii”, a înțelesului, eul liric își deplânge starea de orbire și de surzenie și singurătatea izvorâtă tocmai din aceste neputințe: „Ce singurătate/ să nu înțelegi înțelesul/ atunci când există înțeles// Și ce singurătate/ să fii orb pe lumina zilei./ și surd, ce singurătate/ în toiul cântecului [...]” (*Hieroglifa*). Cuvântul, cel din care s-a născut, îi este „rudă”, însă și străin (v. *Rudă și străin cuvântului*), pentru că armonia inițială om-cuvânt a fost distrusă. Locuirea în cuvânt a devenit doar o tânjire: „Aș vrea să pot să locuiesc/ în propriile mele cuvinte/ dar îmi atârnă greoi prin ușile lor/ trupul spre regnul animal” (*O confesiune*).

Și, dacă lumea instituită prin cuvântul – cuvânt (¹ Expresiile „cuvântul-cuvânt” și „cuvântul-necuvânt” îi aparțin lui Vasile Spiridon și reprezintă subtitlurile capitolului VII, „Epicul cel mare” din Spiridon 2003) se dizolvă în propriile substanțe devorante, prin propriile mecanisme ale morții, ale sufocării în limbaj, Nichita Stănescu instituie o lume prin cuvântul – necuvânt, refăcând traseul cuvântului de la naștere la re-naștere. Cuvântul traversează, astfel, o serie de etape ce s-ar putea înscrie în schema următoare:

„Născut dintr-un cuvânt...” ego-ul se confruntă cu o polifonie de voci emitente, identitatea sa fărâmițându-se în mai multe *euri* devenite *tu, el* („Care dintre noi este cel adevărat/ eu sau tu,/ care dintre noi/ există într-adevăr? Care?”- *Frigul, sau a doua confesiune a răului vizător*). Eul ca instanță poetică devine *unii/ alții* în *Autoportretul* dedicat lordului Byron: „Unii ziceau.../ Alții ziceau...”

Nici îngerul din *Aterizare* (vol. *Opere imperfecte*) nu mai este serafimul care aduce lumina eliberatoare, ci a devenit acum „greoi ca un balaur”, ce „izbește în inimă, în sânge și în cuvinte”. Cuvântarea umană, atinsă nu de lumina sacră, ci de balaurul unei vine, își pierde menirea de la început – aceea de numire corectă a realului, a obiectualului. Izbitura îngerului trimite la desacralizarea lumii prin pierderea unității cuvânt-sentiment, sau mai precis, prin ruptura dintre conținut (esență-ousia-noumen) și învelișul său sonor/ scriptic – forma (semnul): „sămânța este sacră, cum vă zic!/ cuvintele în jurul ei sunt un nimic!” (*Ars poetica*, în *Noduri și semne*). Limbajul este departe de condiția lui de la *Facere*, cuvântul fiind demascat ca un semn gol– „un nimic”.

Odată cu pierderea unității originare, numirea presupune rănirea emitentului care va fi angrenat într-un proces de „împușinare”, de trecere/ înaintare spre moarte: „am botezat (numit – n. n) ceea ce însumi făcusem, rănindu-mă,/ mereu împușinându-mă, mereu murind/ cu vorbe de pe buzele mele spuse...” (*Enghidu, II*).

Depărtându-se de calea dreaptă și împotmolindu-se în imperfecțiunea umană, cuvântul este stopat în viscerele limbajului, ca într-un *nod*, devenind „necântător”: „Stam rege fix de piatră și de stea/ ținând oprit cuvântu-n gura mea/ necântător” (*Nod II*).

Limbajul se află într-un impas: el nu mai poate exprima unitatea ontică dintre a fi și a cuvânta. Cuvântul este reprezentat acum printr-o imagine ce sugerează limitarea sa – „cuvântul cu belciug în bot” și asociat apoi cu spulberarea unei armate odată glorioase (v. *Cum se sfârșește o armată*, în vol. *Opere impersonale*). În finalul unui alt poem (*Frig*), printr-o invocație retorică ce aduce a imprecăție, cuvântul este blestemat, considerat fiind „o cămașă a frigului”,

îmbrăcându-se, la rândul-i, în sărăcicioase cămăși – obiecte ale spațiului teluric. Frigul poate fi interpretat ca o limitare a cunoașterii prin excluderea cunoașterii participative, a cunoașterii prin simțuri (ideal exprimat încă din perioada de început a creației stănesciene): „munte, deal, câmpie, mare./ sărăcicioase cămăși ale cuvântului,/ și tu, cuvântule, blestematule,/ cămașă a frigului”. Prin extrapolare, putem spune că exprimarea umană prin limbaj este o „acoperire” a cunoașterii limitate, o expresie a neputinței de comprehensiune a universului.

Blestemat fiind, cuvântul devine chiar ucigaș, prin însăși funcția sa de numire: „Niciodată un copac/ n-a ucis un copac/ [...] Numai numele copacului ucide/ numele copacului/ numai numele pietrei/ ucide, depunând mărturie/ despre numele pietrei...” (*Împotriva cuvintelor*). În *A inventa o floare* instanța poetică declară că „ne sprijinim numai de cuvinte”, deși sunt „prea puțin dorite”, căci „orice cuvânt este un „sfârșit/ orice cuvânt din orice limbă este un strigăt de moarte/ al unei specii, din nesfârșitele specii/ care au murit fără să se mai nască/ făcându-ne loc nouă, singurilor, primilor/ care ne-am născut”. Uneori, cuvintele aducătoare de moarte asediază instanța emițătoare în *Trecerea* (sa) de la *noțiuni la poezie* (în volumul *Laus Ptolemaei*): „mormântul de cuvinte/ care veșnic mă-mpresoară”.

În *Daimonul meu către mine* este exprimată condiția pieritoare a limbajului uman („Tu nu știi că vorba arde./ verbul putrezește./ iar cuvântul nu se întrupează, ci se destrupează?”) ce impune salvarea, mântuirea pentru a scăpa de putrezire, de foc: „schimbă-te în cuvinte, repede...!” – îi cerea daimonul. E vorba de o salvare tot prin cuvânt, dar de data aceasta printr-un *alt fel de cuvânt*.

Moartea cuvântului duce la identificarea *necuvântului*, ca o primăvară a limbajului renăscut din abisul mormântului cuvintelor. După „lansarea” *Necuvintelor*, volumul *Noduri și semne* propune traversarea unor probe inițiatice menite să asigure însușirea cuvântului mântuitor. Stănescu impune, așadar, poezia metalingvistică, o poezie a necuvintelor.

Cuvântul divin – așa cum este sugerat în *Izgonirea din rai*, din volumul *În dulcele stil clasic* (care modifică mitul Întrupării Cuvântului-Dumnezeu, amalgamându-l cu cel al Căderii, într-o viziune *sui generis*) se transformă în cuvânt uman, dezîndumnezeit, în limbaj pe care poezia îl poate ridica la rangul de lume. Două secvențe din poemul menționat, puse în oglindă, sugerează acest lucru: echivalența puterii soteriologice pentru Isus–Cuvântul și cuvântul poetic. Verbul *a fi* utilizat la imperfect situează descrierea Lui (a Logosului-Dumnezeu) în timpul trecut indeterminat (ca un timp mitic), iar prezentul transformă sub ochii noștri cuvântul, dându-i potențe ontologice.

Cosmosul creat prin arta lui Nichita Stănescu are o dinamică aparte: se retrage în „punctul din care poate fi contemplat universul”, dar, în același timp, se creează pe sine, în expansiune, într-un spațiu – scenă pe care se autocompune sub văzul nostru. Limbajul generează o lume și în același timp este generat de poezie, este închidere a cosmosului și deschidere în interior, spre lumea născută prin cuvânt. Nicolae Manolescu identifica aspectul cel mai revoluționar al artei poetice stănesciene într-un dublu raport: „de substanțializare a limbajului și de poetizare a realului. [...] Sesizăm însă și o deplasare de accent de la una spre alta: dacă inițial poetul pare a vorbi liric prin obiecte, atrăgând realul în sfera vocabularului, ulterior el va împinge vocabularul în sfera realului, populând lumea de verbe și de substantive. Obiectul-cuvânt devine cuvânt-obiect; realitatea își asumă legile gramaticii; lumea se comportă tot mai mult ca un limbaj ce alcătuiește fraze sau se fărâmițează în silabe și în sunete” (Manolescu 2001).

Prin necuvânt, poetica lui Nichita Stănescu propune o depășire a limitelor cuvântului, o poezie metalingvistică. „Poezia este o tensiune semantică spre un cuvânt care nu există, pe care nu l-a găsit. Poetul crează semantica unui cuvânt care nu există [...] Versuri situate deasupra metaforei, ignorând orice fel de alambic posibil, acesta îmi pare a fi tipul de tensiune semantică spre un cuvânt din viitor. Necuvintele (ca noțiuni) sunt finalitatea scrisă a acestei poezii, superioară ideii de scris.” – afirma autorul în eseu *Cuvintele și necuvintele în poezie* (Stănescu 1990).

La nivelul mitic al scriiturii se poate identifica năzuința de a re-crea lumea prin cuvânt, iar acest gest își trage seva din cel întemeietor, al creației prin cuvântul rostit de Dumnezeu. Fie și numai sub acest aspect, W. Blake este îndreptățit să afirme că *Biblia* reprezintă marele cod al artei

(Ideea este dezvoltată de către teoreticianul canadian Northrop Fry, în *Marele Cod. Biblia și literatura*, preluând ideea de la poetul William Blake). Foarte multe elemente ale *Bibliei* – acțiuni, gesturi, rituri, simboluri, tipologii - au fost preluate sub aspect cultural sau pur și simplu existențial, fără a ține seama de aspectul ideologic, de credința religioasă.

2. Ioan Alexandru – *Origine*

Un mistic prin esență, prin trăirea în asemănarea cu Hristos, pe care L-a slujit cu pasiune inclusiv prin creația sa, Ioan Alexandru descinde dintr-o bogată tradiție românească a poeziei religioase. Comparabil poate doar cu Vasile Voiculescu (și cu mai tânărul său coleg de generație, Daniel Turcea) prin acea împletire a lui *imitatio Christi* din viața personală cu rafinata artă poetică de reflectare a Divinului, autorul *imnelor* transpune în propria creație năzuința de transfigurare a spiritului în cuvânt, de transcriere a Logosului salvator în logos poetic, de captare a Luminii de la Început drept călăuză pe drumul spre Ființă.

O poezie prin care este evocată geneza ca ordonare de spațiu, ca transformare a pustiei în pământ luminat, prin cuvânt, este *Origine*, din volumul *Poezii/ Poesies*. Pe lângă imaginea cosmogenezei de „la început” – sintagmă ce fixează timpul primordial, originar și care constituie incipitul ambelor narațiuni ale Creației: atât cea din poemul lui Alexandru, cât și cea biblică, care este prototipul (schema canonică, arhetipul) - în poezia reprodușă parțial mai jos, identificăm alte două „geneze” – nașteri/ obârșii/ origini derivate din prima:

„La început a fost pustia/ Și în pustie era vânt/ Și-n vânt ardea ascuns cuvântul/ Și în cuvânt era pământ./ Pământul nu era decât/ Un trandafir în miez de noapte/ Pe crucea liniștii uitat/ Iubind lumina de departe./ Și trandafirul nu era/ decât lumină ce-o să vină/ Și tot venind s-a întrupat/ Lumină trandafir lumină// Lumina nu de sine sta/ Ci-l căuta pe fiecare/ Pe nume din pustiu strigând/ Tu ești cutare și cutare// Așa s-a întâmplat că eu/ Venii lumină luminată/ Întâiul prunc cu-ntâiul grai/ Și te-am numit pe tine tată [...]” (Alexandru 1981)

Într-un limbaj simplu (care încorporează totuși o serie de simboluri), în forme și structuri ale poeziei tradiționale (catrene cu versuri scurte, construite pe schema paralelismului sintactic și a narațiunii versificate), lipsite de aerul și forma modernității, poemul creează iluzia nașterii originare a lumii. Multe elemente și chiar structuri poetice sunt comune sau similare scrierii sacre din *Cartea Facerii*, așa cum se poate observa din organizarea lor în tabelul următor:

Elemente comune	Sintagme ale Genezei în <i>Biblie</i> (capitolul 1 din cartea Genezei)	Sintagme ale Genezei în poezia <i>Origine</i>
Timpul	„La început”	„La început”
Informul	„Pământul era fără formă și gol”	„... a fost pustia”
Întunericul	„Întuneric era peste fața pământului”	„Pământul nu era decât Un trandafir în miez de noapte”
Divinitatea (mișcarea și viața)	„Duhul lui Dumnezeu se mișca peste întinderea apelor”	„Și în pustie era vânt Și-n vânt ardea ascuns cuvântul...”
Cuvântul (creația prin cuvânt; prezența, la creație, a lui Isus-Logosul – Dumnezeu–Cuvânt)	„Și Dumnezeu a zis ... și a fost”	„Și-n vânt ardea ascuns cuvântul...” „...tot venind, s-a întrupat”
Lumina	„Și Dumnezeu a zis: să fie lumină! Și a fost lumină. Dumnezeu a văzut că lumina era bună și a despărțit lumina de întuneric.”	„Pământul... iubind lumina de departe” „Lumină trandafir lumină”

Structura de adâncime a textului relevă ideea că pământul – elementele create – își așteaptă numirea pentru a veni la existență: „și în cuvânt era pământ”. Creația originară este motivul din care derivă, aminteam anterior, două subdomenii semantice ale nașterii/ genezei: cea a re-nașterii prin întruparea și lucrarea lui Hristos, și cea personală. Ambele „lumi” născute stau sub semnul luminii.

Pentru primul subdomeniu, trei sunt elementele simbolice care au ca referent persoana lui Isus: trandafirul (cu referință la „trandafirul din Sharon” din *Cântarea cântărilor*), lumina și întruparea (v. strofa a treia). Subiectul „trandafirul”, în relație de interdependență cu numele predicativ „lumina” trimite semantic la Hristos cel întrupat care aduce lumină în întunericul lumii pervertite prin păcat, lume care aștepta salvarea prevestită încă de la Cădere (*Geneza 3:1*) și care era cuprinsă în planul divin. Este re-crearea (re-construcția) spirituală, posibilitatea restaurării chipului lui Dumnezeu în om. Triunghiul simbolic lumină – trandafir – lumină, în care cel de al treilea cuvânt este ambiguu morfologic (ar putea fi substantiv, sau o formă arhaică a verbului, la prezent, „a lumina”, ca în poemul *Lumină lină*) rescrie calea divină de intervenție în creație (lumea creată). Hristos – lumina a fost prezent în Sfânta Treime în momentul genezic; El S-a întrupat pentru a se lăsa zdrobit ca un trandafir prin a cărui jertfă sfântă a adus din nou lumină omenirii fără speranță. „Adevărata Lumină era aceea care, venind în lume, luminează pe orice om”, afirmă apostolul Ioan, în evanghelia sa. Luminează prin lucrarea Crucii lumea, închizând astfel cercul luminii prin întoarcerea la Dumnezeu.

Al doilea subdomeniu genezic este cel al propriei nașteri, prin chemarea pe nume – ca o întemeiere în lumină, în Hristos care e lumina lumii, în Cuvânt. Căutarea fiecăruia „pe nume din pustiu strigând” are dublu semnificat: nașterea, adică venirea la viață prin rostirea divină, ca în *Geneza*, și mântuirea ca act al voinței divine adresat nominal. „Nu te teme de nimic, căci Eu te-am răscumpărat te-am chemat pe nume: ești al Meu,” vorbește Domnul poporului, prin gura prorocului Isaia (*Isaia 43: 1*, subl. n). Din pustia (haosul) instaurată prin Cădere, Hristos răscumpără sufletul credinciosului, luminându-l cu prezența Sa divină și îi permite înfierea, așa cum ne învață apostolul iubirii: „Tuturor celor ce L-au primit, adică celor ce cred în Numele Lui, le-a dat dreptul să fie copii ai lui Dumnezeu, născuți nu din sânge, nici din voia firii lor, nici din voia vreunui om, ci din Dumnezeu” (*Ev. după Ioan 1:12-13- Biblia 1990*). Observăm că pustiul, aici, spre deosebire de alte texte (*Întoarcerea poetului, Pustia umblătoare*) ale aceluiași autor, simbolizează nediferențiatul, starea dinaintea nașterii și a chemării în lumină, în spirit, fără să aibă conotația ispitirii sau pe cea a inițierii.

Poezia în concepția lui Ioan Alexandru pătrunde ca o teofanie în timpul istoric, ca o iluminare a existenței, ca o încarnare a Cuvântului și, după cum Întruparea Logosului - Isus a imprimat sens istoriei umane așezând-o ca lume în care „cereștile-au învins”, tot așa întruparea mesajului mântuitor în vers întemeiază lumea-salvare. Poetului îi revine funcția de a oficia liturghia din sanctuarul cuvintelor: „Graiul e templul în care mi s-a dat/ să fiu ca mare Preot sfintelor cuvinte/ să le cunosc cu râvnă să le pasc...” (*Marele Preot, din Pământ transfigurat- Alexandru 1982*). Este o investire sfântă, dată numai celui care își asumă atitudinea de smerenie și comportamentul lui Hristos: trăirea în sfințenie și umilință: „Profet și preot fără de prihană” (*Poetul*) ... „Să fiu cu umilință fruntea lor (cuvintelor, n.n)/ În căutarea marilor izvoare/ Pe cărării înguste peste prăpăstii eu/ Să mă fac pod smeritelor picioare” (*Marele Preot*).

Imaginea recurentă a pustiei ca lume informă, sau ca lume nerestaurată după Cădere este asociată cu ea a poetului ca mare preot, ca cel care are menirea să o înalțe, prin cuvânt, spre Dumnezeu-Cuvânt, agentul creației și al ordonării haosului.

3. Daniel Turcea – geometria genezei cosmice

În imaginarul poetic al lui Daniel Turcea se topesc elemente ale Creației biblice configurate într-o geometrie proprie – „liturghie a spațiului” întemeiat în și prin Cuvânt. E Cuvântul care devine lumină. De altfel, lumina, în lirica lui Turcea, este, alături de iubire, element genezic încorporat în Divinitatea creatoare. Și aceasta nu este departe de adevărul biblic, pentru că și iubirea, și lumina sunt din Dumnezeu, iar, la Creație, El își revelează atributele (inclusiv dragostea și bunătatea) și luminează neantul.

Cosmogonia este surprinsă în fragmente vizionare ale izvorării de spațiu ordonat într-o geometrie, amintindu-ne de ordinea instituită la Creație (în relație opozițională cu haosul), de momentul genezic, de elementele primordiale venite în existență la Cuvântul suprem și de „încriptarea” evenimentelor în Cartea Facerii. Vom selecta câteva secvențe poetice din mai amplul poem *Geometria sau căutarea drumului* (Turcea 1978) pentru a ne servi drept exemplu în acest sens:

„...și trupuri, ceruri, literele Cărții/ sau întâmplările ce sunt întru amiază/ asemeni razei ce se țese-n frunze/ povestind/ ce-i zborul, plutirea, așezarea/ apelor, a gândului, deasupra/ semnelor [...] solzi de-ar cădea, de pe ochi, zilele de amintire// ninsoare viscolită-n flăcări, vremea” (I);

„Perfect e triunghiul nu cercul/ fiind însăși esența geometriei/: fragment și înclinare. Întreită Monadă/ ... triunghiul e fecund...”; „aer dispus în versete/ în preajma fructei, a pânzei de păianjen// metaforă plutind străveziu în metafore/ ca o mângâiere de galaxii”; „Axiomele însăși sunt înclinările, secțiunile/ nuanțele, fațetele unei singure axiome Monas Monadum/ de neformulat. Evidentă în afara cuvintelor/ realitatea nu-i percepe decât/ anumite înclinări/ mimându-le/ fascinant cameleon/ ea le cuprinde nefiind cuprinsă/ și deci necunoscută/ pentru construcția logică, nocivă de fapt” (II).

Până la un moment dat, viziunea cosmogonică este asemănătoare celei eminesciene din *Scrisoarea I*, cu punctul ca element al nașterii, numai că poetul arhitect schimbă datele esențiale ale formelor, menirea lor, iar în constructul viziunii sale, punctul reprezintă o dublă și simultană explozie: a universului în punct și a punctului în univers. „Punctul echilibrează universul/ pentru că este intersecția tuturor/ formelor din univers”, este „simetrie a lumii” se afirmă în partea a II-a a aceluiași poem, subintitulat *eseu*. Nu sfera, nu cercul sunt forma supremă a geometriei sale cosmice, ci triunghiul, simbolul Sfintei Treimi generatoare de viață și cosmos.

Izotopia mitică a Creației, în acest poem, este realizată printr-o succesiune iterată de clase - seme contextuale organizate în jurul a patru domenii semantice de bază: al Creatorului – reprezentat de suprasememele triunghiului și Întreitei Monade, al lumii create – cu elementele sale (trupuri, ceruri, fragmente, cuante, Apa, galaxiile etc.), al actului Creației și cel al Cuvântului (Cărții) ca mod de cunoaștere și perpetuare a sacrului. Sinteza analizei fragmentelor poetice citate s-ar putea înscrie în următoarele tabele:

Domeniul semantic al Creatorului			
Lexem/ secvență lexicală	Semem	Relații și determinanți contextuali	Referent (semnificat) și semnificații
„Triunghi”	- Nod semic: „trei” - actualizarea semelor: /+perfecțiune/ /+unitate/, /+putere/	Relație sintactică de interdependență subiect-predicat: „perfect e triunghiul”; „triunghiul e fecund” „triunghiul este însăși esența geometriei” (paralelism sintactic)	Sfânta Treime Dumnezeu ca agent al ordinii instaurate în lume la Creație
„Întreită Monadă”	- Nod semic: entitate în trei - Actualizarea semelor /+spirit/ /-uman/, /+divin/ /+ipostasis/	Relație de echivalență între „triunghi” și „Întreita Monadă”	Sfânta Treime Esența Divinului în cele trei persoane (Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt)
Domeniul semantic al lumii create			
Lexem / secvență lexicală	Semem Actualizarea semelor:	Relații și determinanți contextuali	Referentul (semnificat)
Fragmente Cuante	/+minicosmos/	Juxtapunere de elemente aflate în	Elemente ale microcosmosului creat

Apa (miez al Apei)	/+element esențial al vieții/	relație de coordonare într-o propoziție eliptică de predicat	Element primordial din ziua a doua a Creației
Galaxii	/+macrocosmos/ /+sistem ordonat al materiei cosmice/		Elemente ale macrocosmosului creat
Ceruri	/+supraterestru/ /+spiritual/ /-material/ /- terestru/		Domeniul transcendentului, al imaterialului, al spiritului
Trupuri	/+material/ /+animat/ /+mundan/		Domeniul creat al lumii terestre

Domeniul semantic al actului Creației			
Lexem / secvență lexicală	Semem	Relații și determinanți contextuali	Referent (semnificat) și semnificații
(Așez-) „Așezare”	Actualizarea semelor: /+întemeiere/ /+ordonare / /- haos/ /+voiață divină/ /+omnipotență/	Frază eliptică de predicat, are ca nucleu sintactic grupul nominal. În jurul numelui acțiunii se grupează clasa atributelor și cea a complementului: „...așezarea/ apelor, a gândului, deasupra/ semnelor (relație de interdeterminare și simetrie cu domeniul semantic al Cărții -Cuvântului)	Ordinea instituită în univers prin separările din zilele Creației În relație cu complementul circumstanțial de loc, semnifică supremația Înțelepciunii creatoare față de elementele create și de codurile de încriptare/ transmitere a evenimentelor petrecute <i>ab initio</i> .
„Gând”	/+înțelepciune/ /+rațiune/ /+putere creatoare/	Subiect al acțiunii	Înțelepciunea lui Dumnezeu prin care a fost întemeiată lumea
Geometrie	/+cosmos/ /+ordine/ /+lume/ /+structură ordonată/	Geometria presupune (impune) o anumită dispunere, ca o rețea: „Aer dispus în versete” „Metaforă plutind, străveziu, în metafore/ ca o mângâiere de galaxii”	Ordinea instituită în univers la Creație
Axiome	/+legi/ /+esențe spirituale/ /+generare înțeleaptă/	Explicare / acumulări de sens prin relația sintactică de interdependență: „Axiome” – „înclinări, secțiuni, nuanțe, fațetele unei <i>singure axiome</i> Monas Monadum, de neformat”	Legile lui Dumnezeu după care a creat și ține în mișcare universul, viața. -Lumea structurată după legi precise, clare, izvorâte dintr-o înțelepciune superioară naturii umane Esența Divinității -Esența Divinității se reflectă în legile instituite în creația Sa

Domeniul semantic al Cuvântului			
Lexem / secvență lexicală	Semem	Relații și determinanți contextuali	Referent (semnificat) și semnificații
Literă; Carte („Literale Cărții”) Semn	/+cuvânt/ /+ sacru/ /+ agent al transmiterii unei realități/	Relație de coordonare cu elementele telurice și cosmice care devin subiect multiplu al verbului „povestind”.	Cartea Sfântă. Scrierea capabilă să transmită mesajul original.
Poveste („povestind”)	/+evenimentele primordiale ale întemeierii lumii/ /+transmitere prin cuvânt/ etc	Relație de echivalență cu Metafora: „Literale Cărții ... povestind... așezarea” sinonimă cu „Metaforă plutind, străveziu, în metafore/ ca o mângâiere de galaxii”	Narațiunea Genezei; Cuvântul întemeietor perpetuează, prin povestire, Creația
Verset („aer dispus în versete”)	/+ unitate a scrierii sacre/	Simetrie a structurilor sintactice „aer dispus în versete” și „metaforă plutind”, prin dublă referință, creându-se două axe semantice (prin întrepătrunderea straturilor celor două secvențe enunțiative): „aer” - „plutind” „verset” – „metaforă”	Cosmosul ca întemeiere și existență este dispus prin Cuvântul Divin și poate fi descifrat în versetele biblice.

Cartea - depozitară a istoriei revelate a Creației - este, în miniatură, imaginea „geometriei” lumii create *ab initio*. Ea poate fi înțeleasă numai dacă îi acceptăm legile interne, ceea ce poate părea ilogic pentru o trăire în afara Sacrului, așa cum ne avertizează eul poetic în versurile „Geometria elimină tot ceea ce se poate ști/ pentru a ajunge la ceea ce nu se poate ști”, iar într-o altă secvență din același poem, construcția logică – echivalentul paradigmei cunoașterii raționale în afara revelației - este declarată nocivă.

Secvențe ale mitului Creației pot fi decelate și în alte poeme din *Epifania*. Astfel, în *Fruite* sunt referințe la timpul primordial, la Cuvântul prin care toate au fost făcute și se mențin, la lumina genezică și la lumina călăuzitoare întru cunoașterea spirituală. Dar, mai mult decât atât, pe tiparul creației inițiale se suprapune Noua Creație, constituind principalul domeniu semantic al poemului, motiv pentru care secvența lirică va fi analizată într-un subcapitol viitor (3.1.4. Restaurarea. Noua Creație).

Ordonarea în geometria cosmică a lui Turcea include și ierarhizarea lumii create (v. „geometria este o ierarhie”; „geometria e morală...” în *Geometria sau căutarea drumului, II*), în al cărei vârful este situat omul („cerurile cerurilor nu prețuiesc cât cel mai umil dintre suflete”; „sfat de taină te-a dorit când cerul era ascuns în cele ce nu sunt” – *Iubire, împărăteasă, VI*. Încă dinainte de a-l crea, Dumnezeu l-a iubit pe om și l-a conceput după chipul și asemănarea Sa, dându-i în subordine pământul. Aceasta este și doctrina biblică cu privire la Dumnezeu – Creatorul și omul – coroana creației Sale.

O rostire întemeietoare este și poemul *Epifania* din volumul omonim. Sintaxa eliptică și spațierea grafică aparte sunt revelatoare de semnificație a adâncimii structurii textului ce pare o transcriere, a Genezei, prin cele câteva elemente esențiale – apă, duh, cuvânt, viață. Cuvintele sunt iluminate, purtătoare de „duhul care dă viață”, și nu simple litere („careucid”), ele transcriind o viziune a Creației. Transcriem, partea a II-a a poemului, care este și miezul de foc al viziunii poetice:

„apă
și duh

sânge
și apă

cuvânt
și viață

Cuvânt

văz-duh”

Este utilizat un limbaj topit până la esențe. O asceză prin care i se revelează taina Cuvântului în cuvânt. Astfel, văzduhul devine vedere în duh, viziune a lumii ce nu poate fi percepută decât duhovnicește.

Cuvântul ca agent al creației este un motiv recurent în lirica lui Daniel Turcea, iar sintagmele în care este încorporat cuvântul ca rostire divină întemeietoare (*dabar*, în ebraică - reluat de Noul Testament cu referire la autoritatea divină a rostirilor lui Hristos, prin grecescul *rhema*), deși simple la suprafață, dezvăluie în substrat, taina lumii. (În *Biblie*, termenul grecesc *rhema* este folosit pentru a desemna rostirea divină a lui Isus. În limba engleză, ca și în limba română, se folosește un termen polisemantic, plurivoc – word/ cuvânt. În textul original, însă, există distincția clară de termeni: *rhema* și *logos*. Acesta din urmă face referire la persoana lui Hristos (ca în *Evanghelia după Ioan*) și la mesajul Evangheliei creștine. (Christianity Today et Douglas 1995)

„Duh peste Cuvânt/ deasupra apei, înaintea deșertului”, „ușor peste ape ca la-nceput” (*Deasupra râului*), „rog acel grai care-a rostit Cuvântul...” (*Iubire, împărăteasă*), sunt câteva toposuri și instrumente prin care poetul re-crează peisajul original al Genezei, apelând la câteva elemente verbale, aparent simple, dar care descoperă timpul Începutului (deseori perceput ca fiind îngropat în istorie).

În *Epifania*, ca o psalmodiere, este urcată treaptă după treaptă spre puritatea și dumnezeirea cuvântării originare, întemeietoare de lume (nu întâmplător volumul este subintitulat „o cântare a treptelor”). După ce atinge punctul din care *entropia* se preschimbă în *epifanie*, în cale a luminii mesianice, menirea poetului nu mai e aceea de a întemeia propriile geometrii în căutarea drumului, ci aceea de a „transcrie” revelația avută în Cuvânt. Versurile din *Mărturisire* - poem inclus în postumele *Poeme de dragoste* – ne stau mărturie: „sunt așteptat acolo unde pier/ urechile atente și lumina/ puțină a privirii, am venit/ ca să trăiesc din nou să nu am vina/ de-a nu fi spus cuvântul mântuirii”; „dar din acesta nimic nu poate intra în vers, căci versul/ îmi e străin ca marmura, euritmie/ știu totul astăzi despre poezie/ nu mai pot fi decât stângaci și searbăd/ o altă cale se deschide azi/ ea e și vers și lege și măsură”. Iar această nouă cale este cea a poeziei-vas al mesajului salvator, al prezenței divine dătătoare de binecuvântare.

De asemenea, ideea este reluată și în finalul altui poem - [*nu cosmosul în care legea pare*], din același ciclu: „nu sunt poet/ mi-e sete de lumină”. Crezul său artistic își mută centrul de greutate, concentrându-se în nucleul simbolic al iluminării, al rostirii cuvântului însetat de *lumina lumii*, ba chiar autorul se dezice de linia artei care nu poate fi transportoare de lumină sacră. Cuvintele poetului trebuie să capteze Duhul dătător de viață, părăsind goliciumea „literii care ucide”, și să distrugă ceea ce în poezia Constanței Buzea era numit „vidul vital”. Limbajul poetic ar trebui să găsească (prin rostire, ca la Început), „adevăratul nume al stelelor, al morții, al mării/ vremea și lumina fiecăruia dată/ locul de naștere al îngerilor/ cuvintele făcând fiecare lucru rostit, străveziu” (*Trup*). Prin urmare, cuvintele ar trebui să fie transportoare ale esenței ființării, ale înfăptuirii (ca *dabar*, cuvântul înfăptuitor al Genezei). Ideea este similară cu cea a insatisfacției față de cuvânt a lui Nichita Stănescu și cu conceptul de *necuvânt*, de poezie metalingvistică.

Bibliografie

- *** *Biblia sau Sfânta Scriptură*. 1990. Dillenburg: Gute Botschaft Verlag (GBV)
Alexandru, Ioan. 1981. *Poezii/ Poesies* (Traducere din limba română de George Lăzărescu). București: Editura Eminescu.
Alexandru, Ioan. 1982. *Pământ transfigurat* (Prefață de Zoe Dumitrescu – Bușulenga). București: Editura Minerva.

- Christianity Today (redactor general), Douglas, J. D. (redactor principal). 1995. *Dicționar biblic*, (ediția a II-a, publicat în România de Societatea Misionară Română). Oradea: Editura Cartea Creștină.
- Eliade, Mircea. 2007. *Încercarea labirintului. Convorbiri cu Claude-Henri Rocquet* (Traducere Doinea Cornea). București: Editura Humanitas.
- Eliade, Mircea. 2010. *Mituri, vise și mistere* (Traducere de Maria și Cezar Ivănescu). București: Editura Univers Enciclopedic Gold.
- Mîncu, Ștefania. *Nichita Stănescu între poesis și poiein*. 1991. București: Editura Eminescu.
- Manolescu, Nicolae. 2001. *Nichita Stănescu, în Literatura română postbelică. Lista lui Manolescu, I, Poezia*. Brașov: Editura Aula.
- Spiridon, Vasile. 2003. *Viziunile „învinsului de profesie” Nichita. Cosmicitate în lirica stănesciană*. Iași: Editura Timpul.
- Stănescu, Nichita. 1985. *Ordinea cuvintelor* (I, II), Cuvânt înainte de Nichita Stănescu, prefață, cronologie și ediție îngrijită de Alexandru Condeescu cu acordul autorului. București: Editura Cartea Românească.
- Stănescu, Nichita. 1990. *Fiziologia poeziei. Proză și versuri 1957 - 1983*, Ediție îngrijită de Alexandru Condeescu cu acordul autorului. București: Editura Eminescu.
- Turcea, Daniel. 1978. *Eptifania. Poezii* (Postfață de Artur Silvestri. Colecția „Hyperion”). București: Editura Cartea Românească.